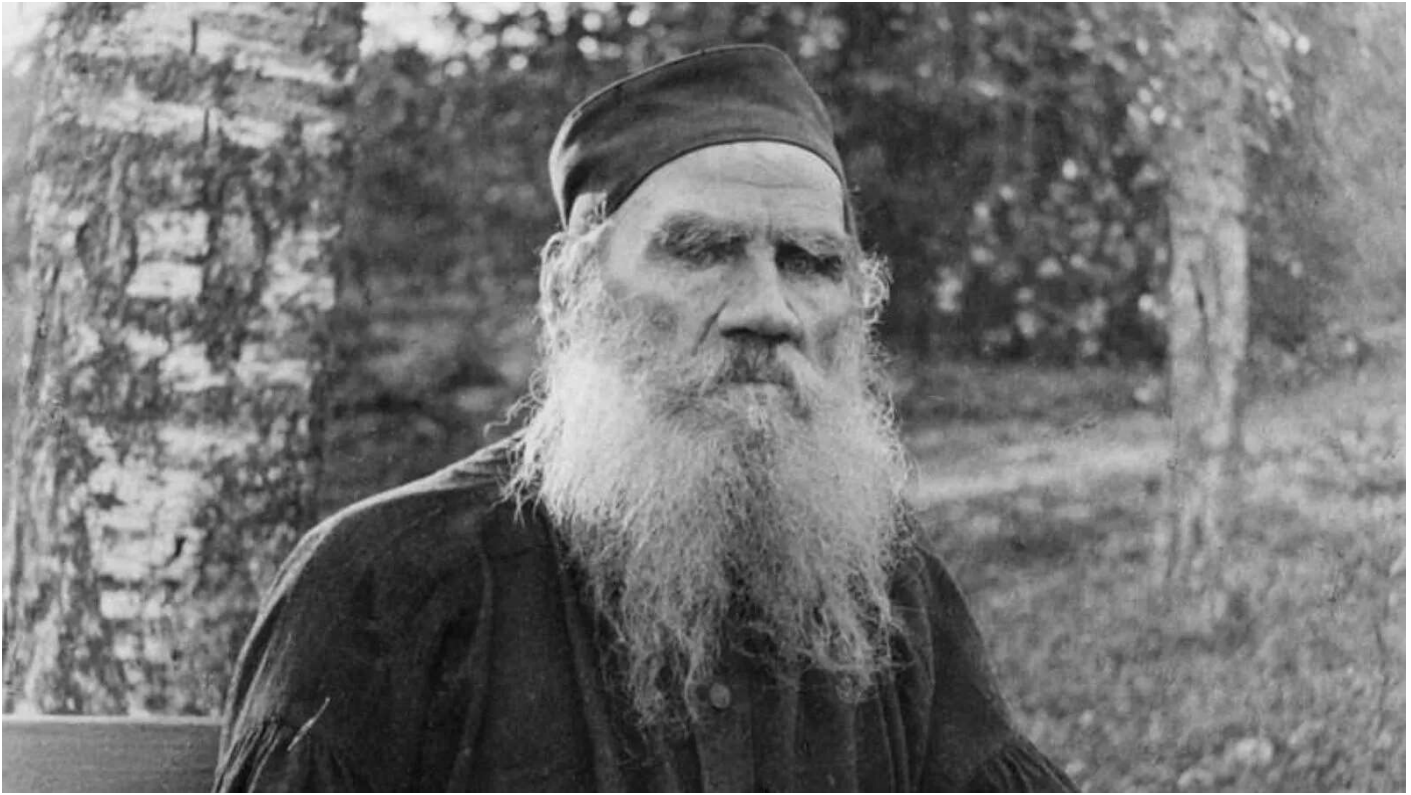

Lev Tolstoj genudgivet: Små bøger, stor litteratur

"Herre og tjener og Ivan Iljitjs død er oplagte indgange til Tolstojs forfatterskab, hvis man ikke i første omgang vil binde an med mursten som Krig og Fred og Anna Karenina. Et forfatterskab, der med god grund har placeret den russiske godsejer og moraliserende sandhedsøger som en central skikkelse i europæisk åndsliv," skriver Frederik Thomsen.

Frederik Thomsen

09.06.2024

BØGER // ANMELDELSE – Lev Tolstojs kortromaner *Herre og tjener* og *Ivan Iljitjs død* er nok beskedne af omfang, men hvad angår deres litterære kvalitet og indholdsmæssige oplæg til eftertænkning og kritik, er de derimod stor litteratur samt interessante indlæg i den kontinuerlige debat om, hvordan vi som mennesker skaber meningsfulde relationer og udvikler et "autentisk" forhold til verden, skriver Frederik Thomsen.

Herre og tjener og Ivan Iljitjs død

Forfatter: Lev Tolstoj

Forlag: Gyldendal

Oversat af: Marie Tetzlaff

Udgivet den 30. maj 2024.

Den russiske forfatter **Lev Tolstoj** (1828-1910) er med klassiske værker som *Krig og Fred* og *Anna Karenina* en af verdenslitteraturens største koryfæer. En forfatter, der ikke blot skrev enestående litteratur, men som ligeledes skabte et politisk evangelium, den såkaldte tolstojanisme, der i form af en pacifistisk og radikal kristen livsfilosofi inspirerede tænkere og aktivister som Indiens voldfornægtende landsfader Mahatma Gandhi, forfatteren Stefan Zweig og borgerrettighedsforkæmperen Martin Luther King. Tolstojs posthume indflydelse har således været enorm.

Men også i sin samtid var Lev Tolstoj en magtfuld åndsfyrste berømt i ind- og udland. Han var desuden en velhavende godsejer og lidenskabelig levemand, der udover at skrive monumentale romaner og udvide sine jordbesiddelser hengav sig til sysler som jagt, spil og bordelbesøg.

“Tolstojs åndelige fremmedgørelse bestod og udgjorde efterfølgende grobunden for hans tanketunge famlen efter de store sandheder

Omkring 1877 blev han imidlertid ramt af en eksistentiel livskrise, der gjorde ham modløs og ude af stand til at se meningen med livet. En mening, Tolstoj uden held søgte i både kunsten, videnskaben og religionen. Men Tolstojs åndelige fremmedgørelse bestod og udgjorde efterfølgende grobunden for hans tanketunge famlen efter de store sandheder samt beslægtede forsøg på at formulere nye spirituelle livstydninger.

I kølvandet på hans eksistentielle krise blev Tolstoj både vegetar, pacifist og antimaterialist, ligesom han vendte sig mod Ruslands ortodokse kirke såvel som den spirende videnskabs fornuft og fremskridtstro. De sjælelige kvaler, der ramte Tolstoj midt i livet, beskriver han i den læseværdige bog *Bekendelser* (1882), hvori han hylder det menige, uspolerede folk, og grundlægger sin moralsk indignerede filosofi om fred og asketisk livsførelse.

Selvom Lev Tolstoj er en forfatter, i hvem kunstneren altid kæmpede med prædikanten, blev den moralfilosofiske profil skærpet i den del af forfatterskabet, der fulgte i perioden efter hans livskrise. To eksempler herpå er kortromanerne *Herre og tjener* og *Ivan Iljitjs død*, der netop er blevet udgivet på forlaget Gyldendal.

Lev Tolstojs eksistentiale mesterværk om døden

Ivan Iljitjs død er Lev Tolstojs gribende fortælling om en spidsborgerlig embedsmand, der på sit dødsleje indser, at han har forspildt sin sparsomt tilmålte tid på jorden. Konkret indledes romanen med, at tre jurister på statsanklagerens kontor i Skt.

Petersborg tilfældigvis bemærker en dødsannonce i dagens avis, hvori det fremgår, at deres vellidte kollega, den 45-årige appelretsdommer Ivan Iljitj, er død. Foruden spekulationer over ”hvilken betydning denne død kunne have på forflytninger eller forfremmelser for dem selv eller deres bekendte,” fremkalder nyheden herom ”en følelse af glæde over, at det var ham, der var død, og ikke en selv”.

Herefter følger et kondolencebesøg i den afdødes hjem, hvor enken spekulerer i fremtidige pensionsudbetalinger og tankerne hos Ivans tidligere embedsmandskollegaer kredser om aftenens forestående kortspil. Indledningen er således en paradeforestilling af påtagede sørgeminer, der ubarmhjertigt illustrerer livets videre gang.

Som tværgående tema står døden centralt i de to genudgivelser, mener Frederik Thomsen.

Resten af romanen er en kronologisk gennemgang af Ivan Iljitjs liv, for Ivan var ”al interesse i livet koncentreret i den professionelle verden”. Eller som det senere hedder: ”hvor det professionelle forhold sluttede, sluttede også alt andet”. Da den stræbsomme jurist avancerer til prestigeembedet som appeldommer i hovedstaden, og dermed topper karrieremæssigt, går det imidlertid galt.

Fra sine alleryngste år har Ivan været tiltrukket af højtplacerede mennesker og imiteret deres skikke såvel som synspunkter, og da han en dag indretter sin nyerhvervede prestigefulde velstandens trofæer, falder han ned fra en stige og støder sig i siden. En på overfladen uskyldig hændelse, som imidlertid manifesterer sig i en vedvarende smerte i bugen. I takt med, at den ubestemmelige sygdom udvikler sig til en lidelsesfuld og langtrukken døds kamp, tager de sjælelige rystelser i Ivans indre ligeledes til i styrke.

“Efter en flere måneder lang døds kamp dør Ivan, og da han endelig udånder, er det ikke livet, men derimod ”døden”, der er forbi

Dommeren holder med andre ord rettergang over sit liv i statens tjeneste. Som en pligtopfyldende håndhæver af magtens direktiver har han nok har forvaltet sin karriere godt, men sit liv dårligt, idet han afslutningsvist erkender, at hans karrieremæssige opstigen var et eksistentielt fald. Ivan har altså levet forkert ved at leve rigtigt, ”behageligt og sømmeligt”, og den eneste lindring undervejs i hans kvalfulde døds kamp og voksende frustration over omgivelsernes forstillelse, er den enfoldige gårdskar l Gerasim. En uspolet, godmodig og oprigtig eksistens, der

passer Ivan på hans dødsleje og inkarnerer bonderomantikeren Tolstojs forestilling om det jævne folks sunde livsindstilling.

Efter en flere måneder lang døds kamp dør Ivan, og da han endelig udånder, er det ikke livet, men derimod ”døden”, der er forbi, som han afslutningsvist siger til sig selv. Den kalkulerede eksistens formet efter tidens overfladiske sømmelighed udlægges således som en åndelige død, hvorved Tolstoj både spidder sin egen såvel som vores tid.

To mænd i en snestorm

Herre og tjener omhandler derimod den velhavende købmand Vasilij Andrejitj, der på en helligdag og december aften i 1870'erne drager afsted på en slædetur for at erhverve sig et stykke skov i nabodistriktet. Der er dog en kraftig snestorm undervejs, men drevet af grådighed trodser den storrygende købmand enhver fornuft i bestræbelsen på at komme andre potentielle købere i forkøbet, og opslugt af begær efter jordiske besiddelser ignorerer han alle advarsler om det forestående uvejr.

Med sig på sin farefulde færd bringer han den blide og drikfældige gårdskarl Nikita, som Andrejitj påskønner for sin hæderlighed men skamløst udnytter, idet han kun betaler ham halv løn og ”ofte ikke i penge, men i varer til en høj pris fra sin butik”. Andrejitj er imidlertid af den overbevisning, at han ikke snyder Nikita, men derimod er hans storsindede ”velgører”. Selv ved Nikita nok, at han bliver snydt, men accepterer lydigt sin herres vilje.

“*Herre og tjener* og *Ivan Iljitjs død* er nok beskedne af omfang, men hvad angår deres litterære kvalitet og indholdsmæssige oplæg til eftertænkning og kritik er de derimod stor litteratur samt interessante indlæg i den kontinuerlige debat om, hvordan vi som mennesker skaber meningsfulde relationer og udvikler et ”autentisk” forhold til verden,” skriver Frederik Thomsen.

Gang på gang mister de orienteringen i det ufremkommelige og vindblæste terræn, da det primitive system af træpæle, der angiver vejenes retning, ingen virkning har i den tiltagende snestorm. Som aftenen skrider frem, er det ikke kun kulden, men også mørket, der langsomt omslutter deres nedkølede legemer og det umage par er derfor nødsaget til at overnatte i det russiske vinterlandskabs brutale ”sneørken”.

Til at starte med luner Andrejitj sig ved tanken om hans kontinuerlige ophobning af materielle besiddelser. Men i takt med, at den selviske forretningsmand konfronteres med den bidende nattefrost snigende død, indhentes han af en dybfølt angst, der ændrer hans syn på livet og afslutningsvist udmønter sig i en overraskende transformation af hans karakter fra udbytter til frelser.

Både *Ivan Iljitjs død* og *Herre og tjener* omhandler således succesfulde mænd, der konfronteret med døden opnår nye, afklarende erkendelser, hvorved de revurderer deres livssyn og vender sig imod deres tomme liv

Ovenstående udspiller sig på blot 94 sider, som den russiskkyndige Marie Tetzlaff har nyoversat. Men på trods af sit beskedne omfang er *Herre og tjener* kompleks og symbolmættet litteratur, der berører vægtige emner som menneskets relation til både naturen, døden og gud.

Via Nikita og Andrejitj udfolder Tolstoj desuden karakteren af det modsætningsfyldte forhold mellem aristokrati og bondestand i zarstyrets Rusland. Hvor Nikita, der frem for at trodse sin ulyksalige skæbne hengiver sig til de små fornøjelser i hans undertrykte liv, besidder en dybt indgroet mentalitet som underdanig, skildres hans magtfulde udnytter, Andrejitj, derimod som en ærgerrig vindertype, der grådigt og uden omtanke for sine medmennesker følger sit umættelige begær. Ingen af dem besidder selvkontrol, hvilket bliver skæbnesvangert for dem begge.

Stor og tankevækkende litteratur

Både *Ivan Iljitjs død* og *Herre og tjener* omhandler således succesfulde mænd, der konfronteret med døden opnår nye, afklarende erkendelser, hvorved de revurderer deres livssyn og vender sig imod deres tomme liv. Som tværgående tema står døden således centralt, da konfrontationen med den markerer en åndelig genfødsel for både Ivan og Andrejitj.

Begge bøger er i forlængelse heraf tydeligt rundet af Tolstojs kristent-anarkistiske morallære om næstekærlighed, fællesskab og en simpel samt gudhengiven tilværelse. Men man behøver imidlertid ikke bekende sig til forfatterens livsfilosofiske hengivelse til det asketiske almueliv for at hente åndelige inspiration i de to værker, hvis budskaber fremstår ganske relevante for vor tid. I en tid, hvor tilværelsens ikke-opbyggelige dimensioner i vid udstrækning suspenderes af den tvivlsomme accelerationslogik, som karakteriserer det moderne konkurrencesamfunds fremherskende organisering af livet, er historien om Ivans tragikomiske skæbne i hvert fald eksistentielt vedkommende læsning.

Herre og tjener og *Ivan Iljitjs død* er nok beskedne af omfang, men hvad angår deres litterære kvalitet og indholdsmæssige oplæg til eftertænkning og kritik er de derimod stor litteratur samt interessante indlæg i den kontinuerlige debat om, hvordan vi som mennesker skaber meningsfulde relationer og udvikler et "autentisk"

forhold til verden. To stramt komponerede perler skrevet af en mesterlig fortæller med blik for livets store såvel som transhistoriske spørgsmål.

På denne baggrund er de to kortromaner også oplagte indgange til Tolstojs forfatterskab, hvis man ikke i første omgang vil binde an med mursten som *Krig og Fred* og *Anna Karenina*. Et forfatterskab, der med god grund har placeret den russiske godsejer og moraliserende sandhedsøger som en central skikkelse i europæisk åndsliv.

Klik dig videre på POV Internationals mange andre boganmeldelser [her](#).

gyldendal

Lev Tolstoj

Frederik Thomsen

Frederik Thomsen, f. 1988, er fuldmægtig i Styrelsen for Undervisning og Kvalitet samt forfatter til flere artikler om idéhistorie, litteratur og modernistisk kunst. Han er bosat i København efter flere år i New York City.

Modtag POV Weekend, følg os på Facebook – eller bliv medlem!

Hold dig opdateret med ugens væsentligste analyser, anmeldelser og essays i **POV Weekend** – hver fredag morgen.

Det er gratis, og du kan tilmelde dig her →

Ja tak, send mig POV Weekend

POV er et åbent og uafhængigt dansk non-profit medie.

Har du mulighed for at bidrage til vores arbejde? Bliv medlem her →

25 kr./md.

50 kr./md.

100 kr./md.